

Estudis

L'eutanàsia, un nom mentider de la cultura de la mort

Victoria Roqué¹

L'eutanàsia no és una mort digna. La vida és sempre un do, no un producte de la voluntat, i amb l'eutanàsia es produeix la confusió més desastrosa entre donar-se mort i donar la vida.

Estimar no és destruir sinó aixecar l'altre i aixecar-se amb l'altre. La pròpia vida és un do veritable si aquesta vida és per al bé del proïsme. L'eutanàsia no és cap bé per a mi ni per a l'altre.

Introducció

Per debatre idees cal tenir un lloc lògic comú, conrear les facultats intel·lectuals i respectar uns límits. En el context històric actual, sembla que es va consolidant una ideologia de supressió dels límits, que s'invoca per justificar el propòsit d'eliminar els límits dels quals defensen la vida o que en reconeixen la sacralitat. Alhora, apareix la substitució del racional per l'emocional, s'engrandeix la marginació o exclusió d'amplis sectors vulnerables de la societat, i es comprova la nul·la sensibilitat moral davant les noves formes d'agressió contra la dignitat de l'ésser humà. És l'aparent fi de l'ètica i no és difícil veure per què. La moral ha tingut sempre repugnància a traspassar sense miraments els límits. Aquest panorama desolador explica moltes de les raons que condueixen a la instal·lació de la tirania de la superficialitat, a la banalització de l'ésser, tot el sòlid s'ha esvaït, és el que es percep en molts dels discursos públics: socials, sanitaris, polítics i legislatius. En el nostre món civilitzat s'ha difuminat la qüestió del fonament; amb aparent seguretat s'afirma que el real és una cosa arbitrària, susceptible de ser construït per l'home, i de ser reemplaçat per fragments de falsa realitat que substitueixen àmpliament l'ordre de la naturalesa, amb aquest plantejament es deixa sense direccionalitat ni agafador l'ésser humà. Som al sorramoll de la dialèctica, de successius plantejaments que s'anul·len els uns als altres. No existeixen ja idees permanents, sòlides, ni pot existir la veritat, els qui pretenen mantenir aquestes tesis són titllats de dogmàtics o fonamentalistes. Mentrestant, les grans qüestions fonamentals de la vida humana com són néixer i morir mostren els símptomes alarmants de l'anomenada cultura de la mort².

Som davant una creixent mentalitat que llisca ràpidament cap a un estil d'existència, que promou criteris d'eficiència productiva, segons els quals una vida irremeiablement inútil i onerosa ja no té cap valor³. Però aquesta pràctica comporta uns efectes que pertorquen a la societat sencera. Quan

s'esquerda un dels seus pilars bàsics -el respecte a la vida-, l'edifici social s'esfondra. En aquest marc s'inscriu, sens dubte, l'increment i defensa de l'eutanàsia. El seu ús massiu en pluralitat de visions, opinions i informacions, sovint pretesament científiques, mostren també la incoherència, l'ambigüitat i les contradiccions que enfronten avui les cultures de la vida i de la mort. Certament, és un assumpte mèdic delimitat per un marc legal, però també és un fet cultural, social, religiós i filosòfic. Aquesta varietat de perspectives i referències dificulta el diàleg i fa que el pes de l'argumentació es radicalitzi en l'un o l'altre sentit. A això, caldria afegir els forts interessos polítics, econòmics i ideològics dels governs que promociónen la mort en la societat. A

Quan s'esquerda un dels pilars bàsics de la societat, como es el respecte a la vida, l'edifici social s'esfondra. En aquest marc s'inscriu, sens dubte, la defensa de l'eutanàsia.

més, la cultura de la mort, avalada i promoguda per la indústria del cinema i dels diferents mitjans de difusió, fomenten l'atac contra les vides que decideixen - elles mateixes, els familiars, els metges, la societat... ? - que el seu temps ha passat i que

ja hi són de més. Sens dubte, hi ha hagut intents seriosos per demostrar que l'infranquejable existeix, que la vida és sagrada i que ha de defensar-se de les accions en contra seva presentades com un triomf científic contra el tabú de l'eutanàsia. El Manifest de Kinsau, és un exemple d'això, va ser una lúcida i ràpida reacció en contra de l'eutanàsia, que va sorgir arran d'un congrés de la Fundació Sofia l'any 1990, amb 200 signants en la seva majoria metges catedràtics, caps de clíniques, però també filòsofs, juristes, artistes, teòlegs i polítics. Il·lustres representants del pensament, de la ciència i de l'art. El manifest no és un tractat teòric sinó un crit d'atenció sobre un perill amenaçador. Les seves paraules són molt clares: "A tota vida humana li correspon una dignitat; no és rellevant si el portador és conscient que la té ni si sap o no vetllar per ella". El manifest va dirigit principalment contra la mort a petició, qualificant-la com la droga que serveix per enganxar-se i que està organitzada com a negoci. Adverteix també de la creixent acceptació social que acabarà per conduir a l'eutanàsia que va directament contra els fonaments de la humanitat. Com així s'ha vist.

El 28 octubre de 2019, gairebé 40 anys després, per primera vegada en la història jueus, cristians i musulmans van signar una declaració en comú en defensa de la vida. Els representants de les tres grans religions monoteistes han manifestat que «l'eutanàsia i el suïcidi assistit són moralment i intrínsecament erronis i han de ser prohibits sense excepcions. Es rebutja categòricament tota pressió o acció sobre els pacients per induir-los a posar fi a les seves vides». La declaració conjunta assenyalava que «cap operador sanitari ha de ser forçat o pressionat a assistir directament o indirecta a la mort deliberada i intencional d'un pacient» sinó que «s'ha de respectar l'objecció de consciència enfront d'actes contraris als valors ètics de cada persona». Amb tot, des que Peter Singer va decretar que l'eutanàsia és un

tabú amb el qual cal acabar, “s’ha propagat l’atrocitat que hi ha un matar bo: el de les vides sense valor. Cal ser cec, o no tenir cor, per dir una cosa així. Però es diu i es fa”⁴.

La mort té mala reputació

Fugim de la mort, però ella va sempre un pas per davant. Hi ha una negació general d’aquesta realitat tan humana o definidora de l’humà. La mort és ocultada, se’n parla indirectament, és, diran alguns, una qüestió socialment incorrecta, absurda, escandalosa. Ens esforcem per no pensar-hi, potser dirigim una mirada obliqua al fet de morir i al moribund. A diferència de la civilització moderna, les anomenades societats primitives estan organitzades al voltant de rituals que integren incessantment la mort en la vida, la viuen amb familiaritat. Reverencien els morts, els envolten de ritus, cultes, símbols i s’inquieta pel més enllà. “El culte als morts és signe d’humanitat “va dir A. Compte. Només l’home sap que morirà, anticipa la seva mort de manera indeterminada, perquè li costa creure-ho, perquè no sap ni quan ni com ni on. Com diu Z. Bauman, “El coneixement de la mort és la tragèdia específicament humana”. En canvi, l’animal, no coneix la mort, no en té consciència, simplement pereix, s’extingeix en el silenci. La nostra societat occidental ha separat aquests dos elements essencials de tota existència humana: la pertinença de la mort a la vida i de la vida a la mort. Aquesta perspectiva ens sotmet a una doble paradoxa. En primer lloc, negar la mort com alguna cosa que no ens concerneix mentre vivim, encara que ens envolti pertot arreu i genera, dirà Hadjadj, una cultura de la mort. Per contra, acollir la mort engendra una cultura de la vida⁵. En segon lloc, les recerques de les noves tecnologies es dirigeixen a la immortalitat terrestre, la cerca del nou home del transhumanisme, el futur de la raça, l’home reduït a condició material experimental. Aquí no hi ha lloc per a la mort sense més, la mort natural és abolida. Pretendre llavors trobar el sentit de la vida en la no existència de la mort, això sí que és un contrasentit. Es comprèn si tenim en compte que les dues modalitats de la finalitat, o les dues maneres fonamentals d’acabar les coses, són com a plenitud o com a interrupció. Doncs bé, la brevetat pròpia de la vida humana és la interrupció. La mort és una cruel interrupció, un acabament imperfecte. Per tant, defensar que la possibilitat de no morir porta a la finalització plena és un absurd. Aquesta vida sense fi aquí, es convertiria en una presó a perpetuïtat. Aquest desig no és vida. La mort, la mort natural, dirà Hadjadj, més que fer absurda la vida, ens obre a un sentit veritable, a un sentit transcendent que justifica el començament⁶.

Què està en joc quan fugim de la mort imminent?

En la nostra societat civilitzada i de grans avançaments científics el fàcil ven, el complicat o el que costa, es desestima. Avui s’educa i es viu silenciament la pròpia mort. No es parla. Però, quan de sobte irromp en la vida d’un

familiar pròxim, d'un amic, d'un col·lega, assistir a l'espectacle de la vida en dificultats no resulta senzill. Però a tot s'hi fa un. És la mort dels altres, això no em passa a mi. Així, a poc a poc, s'acaba per deixar de parar esment en la mort personal, solitària, insubstituïble, incomparable.

S'eludeix l'acompanyament al moribund, suposa una càrrega psicològica insofrible, sobretot quan triga a arribar i es tira de medicalització, millor morir inconscient, anestesiats. S'exclou l'atenció, la presència, la comunicació personal. Amb la recent aprovació de la llei que permetrà l'eutanàsia a Espanya el que es posa en joc no és el pacient en situació d'extrema vulnerabilitat sinó la societat sencera: els metges, els familiars, els ciutadans. Al pacient que veu concloure els seus dies se l'envolta de silenci, cessen les converses, no se sap de què parlar i dipositats en mans dels professionals, queda, en certa manera, abandonat a la seva pròpia sort. La persona sola, encara que pugui estar físicament acompanyada, es debat en la confusió. Com ens pot estranyar llavors que el malalt ens digui que la vida se li ha fet insuportable i que se l'ajudi a acabar amb ella, que així, no pot continuar vivint? Caben, seguint a Granados' dues respostes. La primera, defensada per la nova llei de l'eutanàsia i davant una societat democràtica i civilitzada, se segueixen els requeriments de la dignitat humana, per tant, cal fer cas de la seva petició d'ajuda per posar fi a la seva vida. Se li confirma que té raó, que la seva vida ja no val la pena i és una pena continuar patint ell i els altres. "Una pregunta em mou a obrar: Com puc ajudar-te a acabar amb la teva vida de manera que aquest pas costi (a tu i a la societat) el menys possible?"⁷⁸. És el primer rebuig de la persona amb malaltia greu o moribunda, mancada de

Amb la llei d'eutanàsia el que es posa en joc no és el pacient en situació d'extrema vulnerabilitat sinó la societat sencera: els metges, els familiars, els ciutadans.

valor, que ja no es considera entre els vius, està de sortida. La legalització d'aquesta pràctica assenyalava el malalt com a responsable d'insolidaritat al no aprofitar els mitjans que pot usar per lliurar a la societat de la seva càrrega.

L'eutanàsia és en realitat un abandó, una deserció. És l'antítesi de la solidaritat. Queda desemmascarat l'eufemisme de l'eutanàsia com a mort digna, perquè són vides indignes de viure als qui se'ls concedeix l'eutanàsia. La segona resposta, la que ha estat fins fa pocs anys la comuna a Occident consisteix a dir-li al malalt "Imagino com has de patir per voler posar fi a la teva vida i em dol que no hi vegis sentit ... Per part meua puc testimoniar tot el contrari: que la teva vida no és inservible, que la teva presència és un bé per a mi i la societat. Per això no puc ajudar-te en el teu propòsit"⁷⁹ I la pregunta que em porta a obrar és la següent "Com puc pal·liar el teu dolor, com puc atendre't, perquè en la meua cura percebis un amor que faci valuosos els teus dies?"¹⁰ El que es defensa en aquest cas és que el valor de la vida humana no es basa sobre el judici que cadascun té o fa de la seva, sinó sobre les relacions que ens vinculen gràcies a les quals la vida rep un sentit.

Quan viure ja és prou difícil, com aprendre a morir?

Alguns filòsofs, psicòlegs i metges ens diuen que cal preparar-se per morir, cal aprendre a morir. Què significa això? es pot aprendre a morir abans d'estar mort? si no tinc cap experiència personal? La realitat és que no és possible aprendre sinó preparar-s'hi: acceptar la pèrdua de domini, entendre-ho com un lliurament de si a certa transcendència. El filòsof Hadjadj distingeix entre la defunció i la mort. La defunció és el final de les funcions vitals. La mort com a acció, és alguna cosa que escapa de l'home. La mort afecta al viu. Morir comença des del nostre naixement, puc assumir-ho amb lucidesa, acceptar l'ajuda o rebel·lar-me des de la ceguesa, el pànic o el ressentiment. La por de la seva acceptació, del seu sentit s'ha convertit en postures molt radicalitzades en la societat a favor o en contra del dret a morir que l'home pretén tenir.

Per a la societat tecnocràtica que no pot dominar ni controlar la mort, aquesta s'ha convertit en un problema, sense comprendre que és un misteri¹¹. Un problema és alguna cosa que jo trobo davant el meu, i per això d'alguna manera puc dominar i reduir. Un problema està sotmès a una certa tècnica, a un mètode. Hi ha molts problemes encara no resolts, però que admeten solució en la mesura que avança el coneixement de la ciència. Encara mes, ens trobem amb problemes que tenen resposta, encara que això no sempre implica que es puguin resoldre en cada cas. Però un misteri: està situat en una zona profunda de la realitat. El misteri no és l'incognoscible, està en un altre ordre qualitatiu de coneixement, no s'arriba per via lògica, es capta existencialment. Per exemple, G. Marcel cita com a misteris: el mal, la relació cos-ànima en l'home, la llibertat, el sofriment, etc. Però el misteri ha estat abandonat per algunes filosofies reduint-lo a problema i aquest ha estat l'error. Aprendre a morir exigeix aprendre a viure en el misteri i d'això a les nostres escoles i societats se n'ensenya poc i malament.

La mort no és només un assumpte privat, mai són decisions individuals, ningú se suïcida mai sol, la persona és relació amb altres persones.

Demanar la mort és clamar que m'estimin

Quan es defensa que la pròpia vida és meua i faig amb ella el que vull, i el que vull és morir, és una afirmació que exigeix parar esment i tractar de trobar l'arrel del missatge que ens arriba. No interessa aquí si existeix un dret a morir o si hi ha un dret moral de disposar la pròpia vida. La qüestió és què ens diu aquesta persona: informa, adverteix, repeteix el sentit, provoca, declara el seu domini total? En primer lloc, les seves paraules apunten al fet que fa ús de la seva llibertat, una llibertat que s'assimila a independència total i aquesta omnipotència es transforma en petició de

suïcidi. Convertida la llibertat individual en un absolut i font de tot valor, el suïcidi apareix com l’afirmació suprema d’aquesta llibertat.

Voler dominar-ho tot fins a la pròpia mort és perdre l’obertura del real, de les altres possibilitats que existeixen, és romandre cecs davant l’inesperat, l’imprevist. Decidir que la vida ja no mereix viure’s, optar com a millor elecció per la mort en la qual ja no hi ha punt de retorn, és perdre la partida, pot semblar que un té el domini de si, però la realitat és que alliberar-se de tot es redueix a res. Des del moment en què trio estic ja decidint per alguna cosa i excloent tota la resta. Pensar en el suïcidi assistit com una “porta oberta”, com deia Sèneca, és mera il·lusió. El que hi ha és un mur sense sortida. Optar com a millor elecció per la mort en la qual no hi ha ja punt de retorn, és perdre la partida. I aquesta concepció “fa de la vida una cosa, la meua pròpia cosa...no sols en tenim l’usdefruit, sinó també la propietat”¹².

Certament tenim la possibilitat de donar-nos mort, però hem de recordar que no som l’origen de nosaltres mateixos. Hem rebut la vida, néixer no depèn d’un. I com diu Malraux, l’home ha nascut per morir. La vida ens ha caigut de cop, l’hem rebut, sense el nostre permís, sense haver-ho decidit. I no sols això, la vida la continuem rebent en cada instant, i no d’una font fosca, sinó de la gent que ens envolta, dels esdeveniments que ens ocorren..., però volem ser empresaris dels nostres dies i perdem de vista que la vida és més rica que els nostres desitjos i ambicions¹³. Amb aquests arguments s’entén llavors que davant la petició d’ajuda al suïcidi es planteja l’obligació d’ajudar. La mort no és només un assumpte privat, mai són decisions individuals, ningú se suïcida mai sol, la persona és relació amb altres persones. L’individu pertany a la societat i si aquesta societat és corrupta pot ser la causa de la seva petició de suïcidi. La responsabilitat no està en el malalt, en qui la sol·licita sinó en els altres, en els quals ometem la paraula amable, sol·lícita, la mirada d’alè, el gest d’acolliment, quan “inoculem el verí del descoratjament, oferim solament viure una vida desagradable sense una lluernia al cel”¹⁴. En segon lloc, les seves paraules ens diuen que es mata per no morir. I davant el “bonisme” oficial s’accepta l’acció. En realitat, el “bonisme” es desentén del problema, sempre hi ha elements, circumstàncies externes a les quals atribuir el mal. Per al “bonisme” ingenu, acrític, benintencionat, el mal no existeix: es justifica la mentida que és mentida piadosa: l’avortament és solidaritat i l’eutanàsia compassió. En aquesta confluència de sentimentalisme i utopia, tot s’anivella, tot mereix la mateixa compassió. Aquesta és l’actitud que condueix una societat i uns ciutadans immadurs a edulcorar sistemàticament la realitat, a acceptar el tot és bo. Davant la demanda de la mort, siguem cíncics! diu l’epígraf del llibre de F. Hadajad¹⁵. Quan el malalt, potser per primera vegada, es pregunta el perquè del seu sofriment o quin sentit té la seva existència en aquestes condicions de vida, un savi li podria explicar que mai havia estat tan lúcid

com llavors, quan davant el cos trencat s'alça l'esperit amb força. Però per a familiars i professionals sanitaris ho entenen com una confirmació del seu lamentable estat i llavors per amor, per compassió es posa fi a tan desgraciada situació. No respondre a la seva petició seria com assumir el paper de botxí, ser còmplice de la malaltia, de prolongar el seu sofriment. Una insensibilitat cega, maldestra que té mes de cinisme que de misericòrdia. Qui demana la mort demana en veritat que se'l deslliuri de les seves malalties i també de les seves pròpies paraules. Perquè les seves paraules de mort demanen una altra cosa. Continua demanant la vida, crida que no li donin la raó els seus familiars, la societat, els metges, que és una càrrega, per la seva progressiva pèrdua de capacitat intel·lectual, per la seva deformitat, pel seu baveig, la seva incontinència o els seus balbotejos incoherents, clama perquè no els faci fàstic i vergonya veure-ho i que per contra el que necessita és saber que la seva vida és digna, que és volgut i respectat malgrat la seva condició. És més, que ens ajuda, que tenim realment necessitat d'ell per ser millors nosaltres. El malalt crònic greu, en estat terminal o ja moribund, ha de retrobar el seu lloc de veneració, de veritable pietat en el cor de la família i de la societat.

A manera de conclusió

- Sant Tomàs d'Aquino, estudiós de la vida humana, va observar que el cor de l'home anhela la plenitud, desitja el millor i només es conforma quan a la fi ho aconsegueix. Fins i tot quan la cerca adopta formes destructives com és la petició de suïcidi assistit o eutanàsia, no és un rebuig conscient, és que no sap on i de quina manera pot trobar aquesta vida.
- Cal reconèixer la persona moribunda, amb malaltia terminal, com a persona viva, quan no és així, no pot fer més que cridar que se l'estimi o que se la mati. La nostra societat sembla que ha optat per la segona opció.
- La vida és sempre un do, no un producte de la voluntat, i amb l'eutanàsia es produeix la confusió més desastrosa entre donar-se mort i donar la vida. Estimar no és destruir sinó aixecar l'altre i aixecar-se amb l'altre. La pròpia vida és un do veritable si aquesta vida és per al bé del proïsme. L'eutanàsia no és cap bé per a mi ni per a l'altre.

¹ Doctora en filosofia. Departament d'Humanitats, Universitat Internacional de Catalunya.

² La primera al·lusió a l'expressió, va ser feta per Joan Pau II en 1982, recollida i desenvolupada posteriorment en la seva Encíclica *Evangelium vitae*, (EV) (1995).

³ EV, n. 64,

⁴ Del Barco, J.L. (2007), *Life in trouble*, *Escritos*, 15 (34) 14-31.

⁵ Hadjadj, F. (2011), *Tenga usted éxito en su muerte. Antimétodo para morir*. Granada: Nuevo Inicio, p. 32

⁶ *Ídem*.

⁷ Granados, J. (2021). *Eutanasia: la quiebra de un pacto social*, Comunicado del Superior General de los Discípulos de los Corazones de Jesús y María.

⁸ *Ídem*.

⁹ *Ídem*.

¹⁰ *Ídem*.

¹¹ Aquesta distinció clau entre problema i misteri ha estat desenvolupada pel filòsof francès Gabriel Marcel el 1933.

¹² Veure Hadjadj, F., p.169.

¹³ *Ídem*, p.174-175.

¹⁴ *Ídem*, p.177.

¹⁵ *Ídem*. p. 179.